

РОЗДІЛ 3. КОРЕКЦІЙНА ПЕДАГОГІКА

**КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ ФЕНОМЕНІВ
«СПОРТИВНО-ОЗДОРОВЧА РОБОТА»
І «ФІЗКУЛЬТУРНО-ОЗДОРОВЧА РОБОТА» В СУЧАСНІЙ ПЕДАГОГІЦІ**

**COMPARATIVE ANALYSIS OF PHENOMENONS
“SPORT-WELFARE WORK” AND
“PHYSICAL AND HEALTHY WORK” IN MODERN PEDAGOGY**

Стаття присвячена проблемі організації різноманітних видів оздоровчої діяльності, спрямованої на усвідомлення особистістю значення власного здоров'я, формування позитивного ставлення до занять фізичною культурою і спортом, що спрямовані насамперед на оздоровлення людини. Метою статті виступило здійснення компаративного аналізу сутності понять «спортивно-оздоровча робота» і «фізкультурно-оздоровча робота» в сучасній науковій і методичній літературі.

Визначено, що спортивно-оздоровча і фізкультурно-оздоровча робота мають спільну мету, яка полягає в покращенні фізичного стану та здоров'я особистості чи в її регламентованій руховій активності, спрямованій на розвиток і вдосконалення власного здоров'я. Аналізовані види роботи розглядаються в контексті покращення здоров'я індивіда через виконання фізичних вправ, зосереджуючи увагу на психологічному аспекті, зокрема на мотивації, позитивному емоційному тлі.

Незважаючи на значну кількість наукових доробок щодо організації спортивно-оздоровчої і фізкультурно-оздоровчої роботи, сутність означених дефініцій однозначно не визначена, наявне нечітке з'ясування їх семантичних меж, зумовлює множинність і хаотичність смислової інтерпретації названих категорій. Наведено порівняльне осмислення термінів «спортивно-оздоровча робота» і «фізкультурно-оздоровча робота» і виокремлення їх основних характеристик у сучасній педагогічній і методичній літературі.

На підставі компаративного підходу до з'ясування сутності понять «спортивно-оздоровча робота» і «фізкультурно-оздоровча робота» зроблено висновок, що ці поняття мають подібні сфери тлумачення. Наголошено на тому, що сутність спортивно-оздоровчої роботи є більш звуженою і передбачає наявність у особистості здібностей у певному виді спорту, що не дозволяє здійснювати її з широким загалом населення, на відміну від фізкультурно-оздоровчої, до якої можуть залучатися всі люди, незважаючи на вік і стан здоров'я, але з їх урахуванням.

Ключові слова: оздоровлення, фізичне виховання, спортивне виховання, спортивно-

оздоровча робота, фізкультурно-оздоровча робота.

The article is devoted to the problem of organization of various types of health activities aimed at the awareness of the individual's importance of their own health, the formation of a positive attitude to physical education and sports for improving fitness outcome. It is considered the essence of such concepts: “recovery”, “physical education”, “sports education”, “sports and recreational work”, “physical culture and recreational work”.

The purpose of the article is to carry out a comparative analysis of the essence of the concepts of sports and recreational work and physical education in modern scientific and methodological literature. It is determined that sport-welfare and physical and healthy work have a common goal, that aims to improve physical condition and individual's health or regulated motor activity for improving their own health. Analyzed studies are considered in the context of improving individual's health through performing exercises focusing on the psychological aspect, in particular on the motivation, positive emotional background.

It is revealed that despite the considerable amount of scientific achievements in organizing sport-welfare and physical and healthy work, the essence of these definitions is not unambiguously defined. There is an unclear clarification of their semantic boundaries, which leads to the multiplicity and chaos of the semantic interpretation of the mentioned categories.

The comparative comprehension of the terms “sport-welfare work” and “physical and healthy work” is given and their main characteristics are distinguished in modern pedagogical and methodical literature. Based on the comparative approach to the clarification of the essence of the concepts of “sport-welfare work” and “physical and healthy work” it is concluded that these concepts have similar spheres of interpretation. It is emphasized that the essence of “sport-welfare work” is more limited and implies the presence of personality abilities in a certain sport, which does not allow it to be carried out with the general population, in contrast to “physical and healthy work”, which can be attracted by all people, regardless age and health, but with their consideration.

Key words: health improvement, physical education, sports education, sport-welfare work, physical and healthy work.

УДК 37+615.825

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-14-2-23>

Лещій Н.П.,

канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри дефектології
та фізичної реабілітації

Південноукраїнського національного
педагогічного університету
імені К.Д. Ушинського

Постановка проблеми в загальному вигляді. Однією з найвагоміших проблем сучасного суспільства України є значне погіршення здоров'я населення, розпочинаючи з дитячих років, що

пов'язано з екологічним, економічним станом країни, медичним обслуговуванням тощо. Вирішення означеної проблеми є актуальним для сучасного українського суспільства, оскільки розвиток дер-

жави в контексті європейських орієнтирів передбачає зосередження уваги на здоров'ї підростаючого покоління. Важливу роль у покращенні стану здоров'я населення відіграє усвідомлення особистістю необхідності збереження власного здоров'я, дотримання здорового способу життя, чому в значному ступені сприяє ефективна організація фізкультурно-оздоровчої і спортивно-оздоровчої роботи в освітніх закладах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблеми організації різноманітних видів діяльності, спрямованої на усвідомлення особистістю значення власного здоров'я, формування позитивного ставлення до занять фізичною культурою і спортом, що спрямовані насамперед на оздоровлення людини постійно перебувають у центрі уваги значної кількості науковців.

Так, теоретичні засади спортивно-оздоровчої роботи обґрунтовано в низці наукових праць (М. Безруких, В. Бальсевич, О. Дубогай, С. Закопайло, Н. Зенькович, В. Климова, І. Коцан, Т. Лісицька, Г. Пономарьова, В. Столяров та ін.). Як одну з форм людської роботи, що спрямована на формування здорового індивіда розглядають спортивно-оздоровчу роботу Л. Волков, Х. Джама-лудинов, Г. Жук, Л. Лубишева, А. Мицик, Н. Пангелова, О. Саїнчук, О. Самчук.

Питання сутності фізкультурно-оздоровчої роботи розглядали у своїх працях В. Базильчук, Х. Джама-лудинов, Г. Жук, Є. Жуковський, Н. Зенькович, І. Карпюк, І. Когут, Є. Кулинкович, С. Малиніна, В. Маринич, В. Мороз, О. Саїнчук, Т. Сусикова, В. Угнівенко.

Деякі дослідники (О. Бичук, В. Бойко Л. Волков, Г. Козіна, Н. Москаленко, Ю. Ніколаєв та ін.) ототожнюють фізкультурно-оздоровчу роботу і спортивно-оздоровчу роботу, пов'язуючи всі названі види роботи з груповою роботою, під час якої формується мотивація до здорового способу життя.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Слід зазначити, що спортивно-оздоровча і фізкультурно-оздоровча робота мають спільну мету, яка полягає в покращенні фізичного стану та здоров'я особистості чи в її регламентованій руховій активності, спрямованій на розвиток і вдосконалення власного здоров'я. Аналізовані види роботи розглядаються в контексті покращення здоров'я індивіда через виконання фізичних вправ, зосереджуючи увагу на психологічному аспекті, зокрема на мотивації, позитивному емоційному фоні.

Унаслідок проведеного аналізу наукової літератури з'ясовано, що поняття «спортивно-оздоровча робота» зазвичай ототожнюється із поняттям «фізкультурно-оздоровча робота», що функціонують більшою мірою як синоніми або як взаємозамінні категорії. Під такою роботою розуміють заходи, яких уживають суб'єкти сфери фізичної

культури і спорту для розвитку фізичної культури [6, с. 44]. Незважаючи на значну кількість наукових доробок щодо організації спортивно-оздоровчої і фізкультурно-оздоровчої роботи, сутність означених дефініцій однозначно не визначена, наявне нечітке з'ясування їх семантичних меж, зумовлює множинність і хаотичність смислової інтерпретації названих категорій.

Мета статті полягає у здійсненні компаративного аналізу сутності понять «спортивно-оздоровча робота» і «фізкультурно-оздоровча робота» в сучасній науковій і методичній літературі.

Виклад основного матеріалу. Провідним у руслі започаткованого аналізу постають терміни «робота» і «оздоровлення», природа яких схарактеризована нижче.

У довідникових джерелах поняття «робота» розглядається як рух, поведінка, процес мислення, специфічна людська форма активного ставлення до довколишнього світу; як активність людини, що спрямована на досягнення свідомо сформульованої мети, пов'язаної із задоволенням власних потреб та інтересів, а також вимог суспільства до неї. Робота охоплює мету, мотив, способи, умови, результат [12, с. 143]; один із найважливіших атрибутів буття людини, пов'язаний із цілеспрямованою зміною зовнішнього світу, самої людини [11, с. 231].

Залежно від потреб людей, роботу традиційно поділяють на матеріальну (задоволення первинних потреб людини в їжі, одязі, знаряддях праці через зміну зовнішньої природи); суспільно-політичну (різні форми впливу на суспільні відносини, організацію суспільного життя); духовну (у галузі науки, мистецтва, релігії тощо) [11, с. 124].

Поняття роботи характеризується як процес, активність, зміна зовнішнього світу та вдосконалення самого себе, психічна активність тощо. У контексті дослідження сутності спортивно-оздоровчої і фізкультурно-оздоровчої роботи інтерпретуємо термін «робота» як форму активності суб'єкта, що спрямована на перетворення себе та довколишнього світу. На тлі оздоровлення робота має свої особливості, йдеться, зокрема про роботу над власним здоров'ям і тілом, мотивацію до оздоровлення, зацікавленість проблемою здоров'я.

За К. Козловою, поняття «оздоровлення» характеризується як комплекс заходів соціального, виховного, медичного, гігієнічного, фізкультурного характеру, спрямованих на поліпшення та зміцнення стану фізичного й психологічного здоров'я дітей, що проводять в оздоровчих закладах протягом оздоровчої зміни. Семантичний обсяг означеного поняття, на думку автора, охоплює розвиток здоров'я людини в цілому, профілактику захворювань і корекцію балансу фізичних та психічних сил людини для відновлення втрачених функціональних можливостей систем організму [5, с. 18–19].

Отже, оздоровлення – це комплекс заходів, що спрямовані на підтримання фізичної форми особистості, її балансу на фізіологічному та психологічному рівнях.

Важливим у межах започаткованого аналізу є визначення сутності таких понять, як «фізичне виховання» і «спортивне виховання».

Поняття «фізичне виховання» трактують як «педагогічний процес, спрямований на формування фізичної культури особистості внаслідок педагогічних впливів і самовиховання» [1, с. 43]. У процесі фізичного виховання педагогічні впливи, а також зусилля повинні передбачати розвиток фізичних якостей, навчання рухових дій та формування спеціальних знань. Отже, фізичне виховання – це виховний процес, що спрямований на оздоровлення, зміцнення здоров'я, запобігання хворобам особистості і формування фізичної культури в суспільстві. Саме в межах фізичного виховання, яке спрямоване на всі верстви населення, здійснюється фізично-оздоровча робота.

Спортивне виховання, на нашу думку, є більш вузьким. У науковій літературі поняття «спортивне виховання» кваліфікують як виховання позитивного ставлення до спорту, залучення до спортивної роботи, системи цінностей, пов'язаних із нею. Як синонімічними оперують термінами «виховання до спорту», «виховання зі спортивною орієнтацією», «виховання за допомогою спорту», «виховання спортом», «використання спорту з виховною метою».

Спортивна робота – одна зі сфер роботи, де здібності відіграють провідну роль у досягненнях людини [1, с. 88]. Це спеціальний вид роботи в певному виді спорту, де відбувається формування специфічних якостей і структур, що допомагають досягнути спортивних результатів в обраному виді або в спортивній дисципліні [5, с. 12]. Отже, спортивне виховання спрямоване на формування позитивного ставлення до спорту, цінностей, здібностей суб'єкта, прогнозує розвиток певних якостей і настанов індивіда на досягнення власної спортивної мети і передбачає спортивно-оздоровчу роботу.

Далі охарактеризовано сутність понять «спортивно-оздоровча робота» і «фізкультурно-оздоровча робота» в наукових доробках сучасних дослідників.

Деякі науковці ототожнюють фізкультурно-оздоровчу та спортивно-оздоровчу роботу, характеризуючи її як соціальний процес (В. Бойко, Г. Козіна, Ю. Ніколаєв), наголошують, що така робота, з одного боку, має цивільно-правовий характер, оскільки наділена рисами, які властиві людській роботі взагалі, тобто вона є творчою, універсальною, цілеспрямованою, у процесі такої роботи можуть змінюватися об'єкти, процеси та явища природного й соціального походження; а з

іншого – для неї характерна специфічна ознака, тому що в її основі лежить фізична культура і спорт (О. Бичук, Н. Москаленко), оперують поняттями «фізкультурно-оздоровча робота» і «спортивно-оздоровча робота» як взаємозамінними (О. Бичук, І. Коцан). На думку Б. Толкачева, фізкультурно-оздоровча робота є системою спортивних заходів, що може мати різний спектр роботи суб'єкта. Тобто дослідник ототожнює фізкультурно-оздоровчу та спортивно-оздоровчу роботу, зазначаючи, що такі види зазвичай мають масовий характер [13, с. 23].

Іншими дослідниками ці поняття розрізняються. Так, розглядаючи сутність спортивно-оздоровчої роботи, деякі з них (І. Когут, Т. Лісицька, В. Маринич та ін.) пов'язують її з оздоровчими, фізкультурними, спортивними заходами, загалом зі здоровим способом життя тощо і розглядають її як систему спортивно-масових заходів, що проводять в освітніх закладах (О. Бичук, І. Коцан, Н. Зенькович); педагогічний процес, що передбачає залучення суб'єкта до спорту, спортивно-оздоровчих проєктів, упровадження інноваційних технологій в освітніх процес (Л. Волков), процес спортивного оздоровлення окремої особистості чи певної групи людей (В. Бальсевич, Г. Пономарьова, В. Столяров).

А. Мицик зауважує, що спортивно-оздоровча робота об'єднує прагнення до високого спортивного результату, розвитку фізичних якостей, спрямована на виховання такої людини, у якій поєднується духовне багатство та моральна чистота [9, с. 56]. Отже, дослідники пов'язують поняття «спортивно-оздоровча робота» із масовою роботою, соціальною культурою, мотивацією.

Природу фізкультурно-оздоровчої роботи схарактеризовано в низці досліджень (В. Базильчук, Х. Джамалудинов, Г. Жук, О. Сاینчук, В. Угнівенко), де означене явище описане в руслі аналізу багатьох феноменів, і що є важливим у контексті започаткованого дослідження. Так, В. Угнівенко стверджує, що фізкультурно-оздоровча робота є способом реалізації роботи, сфокусованої на досягнення й підтримку фізичного добробуту особистості та зниження ризику захворювань засобами фізичної культури й оздоровлення. Така робота ґрунтується на використанні спеціальних знань і вмій, способів організації та виконання конкретних дій, необхідних для проведення фізкультурно-оздоровчої роботи. За висловом дослідника, фізкультурно-оздоровча робота – одна з форм людської роботи, що оптимізує формування повноцінного здорового індивіда, що передбачає свідомо регульовану рухову активність людини, спрямовану на розвиток і вдосконалення власного здоров'я, виховання дбайливого до нього ставлення [14].

Суголосну думку висловлює Є. Жуковський, який зазначає, що фізкультурно-оздоровча

робота – це самостійне виконання людиною фізичних вправ для покращення здоров'я, підвищення працездатності, загартування й лікування, виховання фізичних і вольових якостей. На думку вченого, це процес, у якому людина, знаючи кінцеву мету, сама ставить перед собою завдання, добирає необхідні засоби і способи дій, контролює їх виконання [2, с. 13].

У цьому самому руслі висловлює наукові міркування С. Малиніна, інтерпретуючи поняття «фізкультурно-оздоровча робота» як вплив зовнішніх чинників і розуміння значущості та необхідності використання засобів фізичної культури суб'єктом; його свідомий інтерес, спрямований на культуру рухів, засобів зміцнення здоров'я, де важливу роль відіграє й емоційне тло від виконання фізичних вправ, що спонукають до подальшої активності, вдосконалювати себе і своє «Я»; вираження активності свідомо спроектованих дій, що мають творчий культурний характер, утворюють цілеспрямовану фізкультурно-оздоровчу роботу, виявлену в тій чи іншій формі організації» [7, с. 173].

За Г. Козіною, фізкультурно-оздоровча робота є як соціальним процесом, що виражений у фізичних діях та оздоровчих процедурах, сприяє зміцненню здоров'я, оволодінню фізичною культурою. Згідно з позицією дослідниці, фізкультурно-оздоровча робота складається з кількох видів роботи: фізичні рухи, види фізичних вправ, гігієнічні та оздоровчі процедури. Авторка вважає, що соціальна функція фізкультурно-оздоровчої роботи полягає в тому, що результати цієї роботи за допомогою зміцнення здоров'я оптимізують соціальну активність і високу ефективність соціальної роботи людини [4, с. 126].

Досліджуючи сутність фізкультурно-оздоровчої роботи, В. Бойко зазначає, що під час її здійснення необхідно враховувати такі параметри, як-от: задоволеність, в основі якої лежить відповідність змістовності роботи потребам індивіда, формування цілей у період суспільного розвитку й зіткнення їх з інтересами особистості; певний ступінь обов'язковості в заняттях фізичною культурою; міра відповідальності перед самим собою, суспільством, де людина реалізує свої можливості через фізкультурну роботу [15, с. 347]. У дослідженнях В. Маринич поняття «фізкультурно-оздоровча робота» описане як робота, що охоплює фізкультурно-освітню, спортивну, рекреаційну, фізкультурно-реабілітаційну, фізкультурно-адаптивну та інші види фізичної роботи [8, с. 9].

Отже, фізкультурно-оздоровча робота спрямована передовсім на профілактику захворювань, на формування позитивного світогляду з опорою на фізичну культуру, посилення внутрішньої мотивації людини.

На підставі аналізу наукової літератури, присвяченої з'ясуванню сутності понять «спортивно-оздоровча робота» і «фізкультурно-оздоровча робота», дійшли висновку, що ці поняття подекуди взаємозамінюються, уживаються як синонімічні. Систематизація поглядів, обґрунтованих ученими, уможливила порівняльне осмислення термінів і виокремлення їх основних характеристик. У таблиці узагальнено відомості про результати компаративного аналізу досліджуваних понять.

В усіх поданих визначеннях йдеться про забезпечення власного здоров'я і виховання здорового способу життя та оздоровлення особистості.

Таблиця

Порівняльна характеристика сутності понять «спортивно-оздоровча робота» і «фізкультурно-оздоровча робота»

№ п/п	Визначення поняття «спортивно-оздоровча робота»	Визначення поняття «фізкультурно-оздоровча робота»
1	Використання форм і методів для збереження фізичного здоров'я особистості (О. Бичук, І. Когут, Т. Лісицька).	Формування здорового індивіда, спроможного в майбутньому самостійно піклуватися про власне здоров'я (В. Базильчук).
2	Спрямованість на здоровий спосіб життя суб'єкта, його світогляд і ставлення до власного тіла (В. Бальсевич, Г. Пономарьова, В. Столяров).	Розвиток відповідальності в особистості за власне фізичне здоров'я та спрямованості на здоровий спосіб життя (Є. Жуковський, С. Малиніна, Т. Сусикова).
3	Система спортивно-масових заходів, що проводяться в освітніх закладах; передбачає залучення суб'єкта виховної роботи до оздоровчої роботи (О. Бичук, І. Коцан, Н. Зенькович).	Регульована рухова активність суб'єкта, що спрямована на розвиток і вдосконалення власного здоров'я (Х. Джамалудинов, Г. Жук, І. Карпюк).
4	Педагогічний процес, що передбачає залучення суб'єкта до спорту, спортивно-оздоровчих проектів, упровадження інноваційних технологій в освітніх процес (Л. Волков).	Мотивація до здорового способу життя, наявність певного рівня знань, виконання рухової й оздоровчої роботи суб'єктом (О. Саїнчук, В. Угнівенко).
5	Процес спортивного оздоровлення окремої особистості чи певної групи людей (В. Бальсевич, Г. Пономарьова, В. Столяров).	Частина загальної культури особистості, її мотивація, талант і хист (В. Платонов, О. Саїнчук).

Висновки. Компаративний підхід до з'ясування сутності понять «спортивно-оздоровча робота» і «фізкультурно-оздоровча робота» дає підстави стверджувати, що ці поняття мають подібні сфери тлумачення.

Сутність спортивно-оздоровчої роботи є більш звуженою і передбачає наявність у особистості здібностей у певному виді спорту, що не дозволяє здійснювати її з широким загалом населення, на відміну від фізкультурно-оздоровчої, до якої можуть залучатися всі люди, незважаючи на вік і стан здоров'я, але з їх урахуванням.

У роботі автор керувався поняттям «фізкультурно-оздоровча робота», яке було розглянуто як систему педагогічних процесів, спрямованих на оздоровлення особистості, що передбачає формування мотивації до здорового способу життя, прогнозує використання фізичних форм і методів для збереження фізичного здоров'я, сприяє формуванню світогляду людини і її ставлення до власного тіла, загальної культури.

Перспективу подальших наукових розвідок убачаємо у визначення фізкультурно-оздоровчої роботи з дітьми зі складними порушеннями розвитку в умовах освітньо-реабілітаційного центру.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Вайнер Э.Н., Касютин С.А. Краткий энциклопедический словарь : Адаптивная физическая культура. Москва : Флинта, 2013. 144 с.
2. Жуковський Є.І. Підготовка майбутніх учителів фізичної культури до організації самостійної фізкультурно-оздоровчої діяльності школярів : автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04. Житомир, 2014. 20 с.
3. Когут І. Роль держави у розвитку фізичної культури та спорту осіб з особливими потребами. *Оздоровча і спортивна робота з неповносправними* : зб. наук. ст. з проблем фіз. вих. і спорту та фіз. реабілітації неповносправних. Львів : Ахіл, 2003. Вип. 1. С. 50–54.
4. Козина Г.И. Физкультурно-оздоровительная деятельность как социальный фактор формирования здоровья современной студенческой молодежи: дисс... канд. социол. наук: 22.00.04. Пенза, 2007. 198 с.
5. Козлова К.П. Словник-довідник основних понять і термінів з теорії і методики фізичного виховання. Вінниця : В ДНУ ім. М. Коцюбинського. 2012. 25 с.
6. Корх А.Я. Тренер: деятельность и личность. Москва : Терра-спорт, 2000. 120 с.
7. Малинина С.В. Физкультурная деятельность как основа формирования физической культуры: дисс. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Санкт-Петербург, 1999. 193 с.
8. Маринич В.Л. Інноваційні підходи в організаційному забезпеченні фізкультурно-оздоровчої роботи у позашкільних навчальних закладах : автореф. дис. канд. наук з фіз. виховання та спорту : 24.00.02. Київ, 2014. 23 с.
9. Мицик А.І. Виховання особистості засобами фізичної культури і спорту. *Креативні підходи до розвитку творчого потенціалу особистості в умовах ВНЗ* : матеріали всеукр. наук.-практ. семінару. Миколаїв 26–27 травня 2011 р. Миколаїв : МДАУ, 2011. С. 54–59.
10. Николаев Ю.М. От теории физического воспитания – к теории физической культуры в контексте формирования нового типа мышления. *Теория и практика физической культуры*. 2012. № 10. С. 94–100.
11. Новейший философский словарь / сост. А.А. Грицанов. Минск : изд. В.М. Скакун, 1998. 896 с.
12. Педагогический энциклопедический словарь / гл. ред. Б.М. Бим-Бад. Москва : Большая рос. энцикл., 2002. 528 с.
13. Толкачев Б.С. Физкультура против недуга. Москва : Физкультура и спорт. 1983. 104 с.
14. Угнивенко В.И. Физкультурно-оздоровительные технологии. Здоровье и здоровый образ жизни. URL : http://v-ugnivenko.ni/FOT_lecl.htm.
15. Физкультурно-оздоровительные и спортивные сооружения: нормы, правила, рекомендации по реконструкции, ремонту и техническому обслуживанию : метод. рекомендации / под общ. ред. Л.В. Аристовой, В.В. Бойко. Москва : Советский спорт, 2003. 399 с.